

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК 339.658

Й.М. Петрович

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра економіки підприємства і менеджменту

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ І ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

© Петрович Й.М., 2002

Розглядаються питання, пов’язані з формуванням організаційно-виробничих форм кластерного типу. Особлива увага акцентується на використанні їх організаційного потенціалу як важливого фактора підвищення ефективності господарювання.

The questions, connected to formation of the organizational-industrial forms of cluster type, are considered in the article. The especial attention is given to use of their organizational potential as important factor of managing efficiency's increase.

Вчені і практики постійно шукають форми і методи ефективного господарювання через удосконалення форм і методів організації виробництва та управління. Чимало здобутків з цього питання має вітчизняна наука і практика.

Досить згадати про масштабну перебудову управління народним господарством, яка відбулася в кінці п’ятдесятих років минулого століття – створення Рад народного господарства (раднаргоспів) в економічних районах. Задум був вельми цікавий: поєднати місцеві ресурси і потужності з управлінським потенціалом і тим прискорити розвиток економіки та домогтися ефективного господарювання. Слід зазначити, що ця форма господарювання поряд з певними недоліками на той час мала цілий ряд переваг. Насамперед вони проявились в нарощуванні виробничого потенціалу за рахунок будівництва нових і реконструкції діючих підприємств, підвищенні концентрації і спеціалізації виробництва. На цей період припадає створення перших вітчизняних фірм з новими прогресивними організаційними формами господарювання.

Територіальна форма господарювання дала змогу поліпшити не лише спеціалізацію виробництва, а й створити підґрунтя для налагодження ефективного міжгалузевого і внутрішньогалузевого виробничого кооперування, яке не тільки істотно вплинуло на раціональне формування регіональних кооперованих зв’язків між галузями і підприємствами в регіонах, а й дало змогу ліквідувати їх безглузду, нав’язану зверху адміністративним шляхом і економічно не виправдану організацію. Це істотно позначилось на стабільності поставок матеріалів, комплектуючих і заготовок і зменшенні великих транспортних витрат, що в кінцевому підсумку істотно сприяло підвищенню ефективності господарювання.

Знаковим етапом організаційно-господарської діяльності в нашій країні є друга половина 60-х років. У цей час було проведено реформу для переходу від регіональної форми

господарювання і управління економікою до централізованої командно-адміністративної форми. За задумом ідеологів, ця реформа мала здійснюватись на засадах удосконалення управління економікою шляхом формування і використання нових економічних механізмів, в основу яких передбачалось покласти госпрозрахункові відносини, тобто задіяти насамперед економічні важелі в системі господарювання.

Згодом виявилось, що командно-адміністративна форма, хоч і була “замішена” на так званих економічних важелях, не могла дати позитивних результатів, оскільки економічні механізми більше декларувались, ніж застосовувались. З’явилася тенденція до спаду виробництва в усіх галузях народного господарства. В зв’язку з цим в другій половині 70-х років йде пошук більш досконалих форм і методів поліпшення господарювання. Стурбовані яскраво вираженими і поглиблюваними застійними явищами в економіці вчені і практики виходять з ініціативою поліпшити стан справ в економіці шляхом більш ефективного використання здобутків НТП. Цей пошук знайшов своє відображення в створенні таких організаційних формувань, як територіальні науково-виробничі комплекси.

На перший погляд, задум і його реалізація відкривали обнадійливі перспективи. Так, прискорено створюються нові формування, які покликані об’єднати виробничий і науковий потенціал в регіонах і тим не тільки прискорити темпи економічного зростання, а й за рахунок наукового наповнення діючих процесів виробництва (модернізації виробничої бази підприємств, створення і застосування нових технологій, проведення комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів впровадження у виробництво більш досконалих конструкцій виробів і прогресивних матеріалів), підвищити продуктивність суспільної праці, знизити енергомісткість і матеріаломісткість виготовлюваної продукції, істотно поліпшити її якість та домогтися різкого підвищення ефективності господарювання. Однак і цю ідею не вдалося реалізувати в повному обсязі, оскільки такі комплекси не мали офіційного статусу організаційно-виробничих утворень, а функціонували з ініціативи керівників провідних наукових установ і великих підприємств.

А тим часом кризові явища в економіці країни ще більше наростали, що обумовило перехід в другій половині 80-х років минулого століття до так званої перебудови управління економікою. Проте остання не досягла своєї мети, а лише прискорила процеси, які обумовили повний крах економіки “розвинутого соціалізму”. Тут доречно зазначити, що це був об’єктивний результат недолугого господарювання. А пояснити причини такого результату можна лише тим, що існуючі штучно створені виробничі відносини без об’єктивного врахування дії економічних законів гальмували не тільки розвиток продуктивних сил, а й зводили нанівець найкращі здобутки вітчизняної науки і багатого зарубіжного досвіду.

Але це не зупинило подальший пошук нових ефективних форм господарської діяльності. Навпаки, після краху соціалістичної системи господарювання перед кожною із країн, які входили до складу колишнього Радянського Союзу, постали нові завдання у вирішенні комплексу проблем, пов’язаних з формуванням ринкової економіки, що повинні вирішуватись з врахуванням національних локальних особливостей кожної з них і глобальних процесів.

Необхідно особливо підкреслити, що проблеми глобалізації та локалізації стають визначальними в розвитку економіки кожної країни. Мова має йти насамперед про те, щоб в глобальних економічних процесах не були загублені національні економічні пріоритети. Отже, потрібно шукати такі форми господарювання, які б сприяли зростанню економічної могутності нашої країни і забезпечували їй належне місце в світовому господарстві. Тому надзвичайно важливим є завдання мобілізації ресурсів на всіх рівнях господарювання (національне господарство, галузі, підприємства) для прискореного і сталого розвитку економіки та її конкурентоспроможності.

Важливе значення у вирішенні цієї проблеми мають первинні ланки, тобто такі організаційні виробничі утворення, які здатні забезпечити поєднання прискореного розвитку підприємництва в ринкових умовах господарювання з найбільш ефективним використанням організаційного потенціалу.

Такими організаційно-виробничими системами можуть бути сучасні кластери, тобто територіальні об'єднання на базі підприємств і організацій, які тісно пов'язані між собою господарськими стосунками і зв'язками. Кластер – це об'єднання підприємств за територіальною ознакою, спеціалізованих на виготовленні профільної номенклатури продукції при забезпеченні їх автономії у визначенні та реалізації своєї поточної та стратегічної господарської політики.

При створенні кластерних систем необхідно уникати механічного об'єднання в них окремих підприємств і організацій шляхом адміністративного тиску відповідних державних органів різного рівня. Ця проблема має вирішуватися на основі реалізації ґрунтовно розроблених організаційних проектів, в яких особлива увага має бути відведена узгодженості між складовими такої системи як важливому фактору ефективного використання її організаційного потенціалу.

До складу таких кластерів можуть входити малі і середні підприємства, а також більш потужні і навіть іноземні фірми. Об'єднання такого типу набули широкого розвитку в індустріально розвинутих країнах. Наприклад, в США функціонує понад 380 кластерних компаній, які займають чільне місце в економіці переробних галузей та в сфері послуг. Необхідно зазначити, що в них працює понад 57 % від загальної кількості зайнятих в країні. Поряд з наданням широкого спектру послуг в таких об'єднаннях виготовляється 61 % промислової продукції країни.

Входження підприємств до складу того чи іншого кластера супроводжується цілим рядом переваг, які дають змогу використовувати їх організаційний потенціал і домогтися підвищення ефективності господарювання. Під організаційним потенціалом кластерних систем слід розуміти сукупність прогресивних форм і методів організації виробництва, застосування яких дає змогу формувати нову культуру виробництва, яка спокушає керівників всіх рівнів до пошуку зниження витрат шляхом використання резервів, пов'язаних з усіма видами їх господарської діяльності при мінімальних обсягах інвестицій. В найбільш узагальненому вигляді переваги створення кластерів проявляються в підвищенні рівня спеціалізації фірм, які входять до складу об'єднання, в поліпшенні використання наявних у них ресурсів, в розширенні масштабів їх інноваційної діяльності.

Поряд з тим створення таких господарських систем істотно позначається на результатах господарювання кожного підприємства – члена кластера. До найбільш важливих чинників їх ефективного господарювання слід віднести раціональне використання робочої сили, мобілізацією резервів наявних виробничих потужностей, налагодження тісних кооперативних зв'язків і раціональних транспортних перевезень, організацію сучасного інформаційного та транспортного забезпечення їх управлінської діяльності. Це значно зменшує затрати у виробничій і невиробничій сферах діяльності кластера і створює основу конкурентної переваги кожній із фірм за рахунок встановлення спільних цін на їх продукцію і послуги. Крім цього, об'єднання підприємств у кластер дозволяє раціонально і ефективно

використовувати потенціальні можливості підприємств і фірм для збільшення ними випуску продукції, розширення сфери послуг та підвищення їх технічного рівня.

На важливості вирішення цих проблем для підприємств, які входять в кластер, слід зупинитись більш ґрунтовно. Адже йдеться про підвищення ефективності виробництва шляхом використання резервів організаційного потенціалу при мінімальних обсягах інвестицій. Це особливо важливо, оскільки інвестиційні ресурси в країні обмежені.

Кардинальним способом вирішення цієї проблеми може бути формування цільових програм підвищення ефективності виробництва за рахунок використання резервів організаційного потенціалу підприємств кластера. Така програма повинна передбачати вирішення щонайменше таких чотирьох задач:

- 1) розуміння важливості цих програм і всебічне сприяння їх розробці найвищим керівництвом кластера і підприємств;
- 2) розробка і обґрунтування системи показників оцінки ефективності впровадження заходів, передбачених в програмі для досягнення поставлених в ній цілей;
- 3) створення спеціальної управлінської структури для керування процесом виконання програми;
- 4) формування і застосування мотиваційного механізму стимулювання безпосередніх учасників виконання програми.

Вище керівництво підприємств, яке покликане забезпечувати виконання цільової програми, має брати безпосередню участь в розробці програмних заходів, здійснювати контроль за їх виконанням та надавати всебічну підтримку керівництву програми в управлінні всіма процесами, які пов'язані з її виконанням.

Провідне місце в програмі має належати системі показників, з допомогою яких мають оцінюватись досягнення програмних цілей. Серед них, на нашу думку, найбільш значними можуть бути такі:

- продуктивність праці (обсяг продажів на одного працюючого або на 1 грн. заробітної платні);
- ефективність використання виробничих потужностей (обсяг продажів на 1 грн. вартості технологічного устаткування або на 1 м² виробничої площі);
- енергомісткість продукції (обсяг продажів або кількість одиниць виготовленої продукції на 1 кВт/год електроенергії);
- матеріаломісткість продукції (витрати матеріалів на обсяг продажів або на одиницю виготовленої продукції);
- прибутковість (рентабельність) виробництва.

Названі показники можуть бути важливою складовою побудови механізму стимулювання учасників виконання програми.

Поряд із реалізацією цільових програм підвищення ефективності виробництва в таких системах значно зростають можливості підприємств в розгортанні їх інвестиційної діяльності через спільну участь в інвестиційних програмах різного рівня, участь у конкурсах проектів, що фінансуються як гранти.

І нарешті, створення нових виробничих систем у вигляді кластерів є важливою передумовою об'єднання спільних фінансових можливостей підприємств для забезпечення гарантій банкам з метою отримання кредитних ресурсів.

Отже, розвиток нових виробничих систем кластерного типу дасть змогу значно розширити масштаби підприємницької діяльності всіх його учасників і забезпечить ефективне їх господарювання.

1. Петрович Й.М., Будіщева І.О., Устінова І.Г. та ін. / За ред. Й.М. Петровича. – К., 2001. – 405 с. 2. Петрович Й.М. Перспективи розвитку нових виробничих систем кластерного типу і їх переваги / Збірник матеріалів міжн. наук.-практ. конф. “Менеджмент і міжнародне підприємництво”. – Львів: Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2001. – С. 84. 3. Туровец О.Г. Нужен поворот к эффективности производства // Теоретический и научно-практический журнал “Организатор производства”. – Воронеж. – 2001. – № 1 (12). – С. 37 – 38. 4. Туровец О.Г. Модели теории организации // Теоретический и научно-практический журнал “Организатор производства”. – Воронеж. – 2000. – № 2 (11). – С. 21 – 23.

УДК 658.589.012

Н.І. Чухрай

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра економіки енергетичних і хімічних підприємств та маркетингу

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА КРАЇНИ

© Чухрай Н.І., 2002

Розглянуто проблеми науково-технологічної безпеки країни, проаналізовано її основні показники. Автор окреслює пріоритети технологічного розвитку країн ЄС і пропонує заходи із стимулювання інноваційного розвитку України з метою швидкої інтеграції до ЄС.

The paper deals with the problem of scientific technological safety of Ukraine and Poland, analyses its main indicators. The author shows the priorities of the technological development of the European Union and proposes a number of measures to stimulate innovation processes in Ukraine with the aim of its integration in the EU in the near future.

Вступ

Сучасні світові мегатенденції і процеси, характер і швидкість яких змінюють картину майбутнього світу, визначатимуть економічне та політичне місце в ньому окремих держав, зокрема, України. Важливою ознакою економічних перетворень на світовому ринку є зміни глобальної ринкової структури. В цьому аспекті можна зазначити такі процеси:

- ✓ процес глобалізації ринку, який проходить у двох зустрічних напрямках: з одного боку, відбувається глобалізація в сфері пропозиції, з іншого – глобалізація у сфері попиту;
- ✓ процес інтеграції економік окремих країн у світову економіку;
- ✓ процес поляризації ринків, який виражається у тому, що споживачі надають перевагу або якісній і дорогій продукції, або дешевій з прийнятним рівнем якості, ігноруючи при цьому товари середнього рівня співвідношення “ціна-якість”;